

Slomo Avineri

A gazdagok lelkiismerete

Soros György pályájáról

Nem kérdéses, hogy a magyar–zsidó gyökerekkel rendelkező amerikai pénzember, Soros György színes és összetett egyéniség: merész értékpapír-piaci spekulátor, s egyedülállóan nagylelkű politikai emberbarát, multimilliárdos, ugyanakkor a pénzpiacok s a globális kapitalizmus radikális kritikusa, nincstelen földönfutó, aki a II. világháború utáni kommunista Magyarországról menekült el, s aki az 1980–1990-es években dollármilliók százait szánta arra, hogy a kommunista rendszereket aláaknázza, s alternatív demokratikus berendezkedést építsen fel.

1992-ig Soros viszonylag ismeretlen volt, nevét csak egy maroknyi disszidens, s néhányan a Wall Streetről ismerték. Azonban 1992. szeptember 16-án, a „fekete szerdán”, Soros a font sterling gyengülésére spekulált, félmilliárd dollárt tett zsebre, az angol font 20%-os leértékelését okozva ezzel. A *Time Magazine*, amely elsőként publikálta Soros pályaképét, furcsállotta, hogy azt az embert, aki a brit adófizetőknek 10 milliárd dolláros veszteséget okozott, a közvélemény zseniként, sőt hősként fogadta el. Másfelől Kelet-Európában, különösen Magyarországon – ahol Soros a további demokratizálódás folyamatát segítette és független egyetemet alapított – olykor a nemzetközi (értsd: zsidó), a helyi gazdaság felett hatalomátvitelre törekvő összeesküvés tagjaként tekintenek rá.

A könyv szerzője, Michael Kaufman – korábban a *New York Times* kelet-európai tudósítója – az 1990-es években Prágában megjelentetett újság, a *Transitions* szerkesztőjeként is dolgozott. A lapot a Soros Alapítvány finanszírozta, így Kaufman kapcsolatban állt Sorossal, s ezt nem is titkolja. Azonban a kötet nem hivatalos életrajz. Az ötlet nem Sorostól ered, s soha nem látta a kéziratot. A Kaufman festette átfogó kép kedvező, azonban nyíltan bírálja Soros pénzügyi manipulációit, bizonyos személyiségvonásait, családi kapcsolatait s a Soros Alapítvány

kaotikus menedzsmentjét. A könyv nem „szentek életrajza”, de nem is Soros nevének beszenyvezésére tett kísérlet.

A férfi, aki térdre kényszerítette az Angol Nemzeti Bankot, ugyanakkor megírta *A globális kapitalizmus válsága* című könyvet, 1930-ban született, zsidó szülők gyermekeként. A szülők élete mintha a magyar–zsidó származású filmrendező, Szabó István nagyszabású filmje, *A napfény tze* egy epizódja volna. Soros családjának történetét mint a magyar zsidóság felemelkedését és bukásának történetét is olvashatjuk. Nagypapa, a kisvárosi boltos, Budapestre költözött és az üzleti életben ért el sikereket. Fia, Tivadar, Soros György apja már a magyar zsidó értelmiség tagja, eszperantó nyelvű újságot szerkeszt, magas életszínvonalon él, s nincsenek aggályai, ha kétes üzletekbe fog. Az I. világháború alatt besorozzák a magyar hadseregbe, orosz fogságba esik, s Szibériába hurcolják. Hét hosszú évig tartó nélkülözés és viszontagság után tér vissza Budapestre. Az 1930-as években a család Schwartzról Sorosra változtatta nevét.

Az orosz fogságban – ahogyan Soros meséli – apja megtanulta a túlélés művészetét. A holokauszt időszakában és a nyilaskeresztesek kegyetlen uralma idején magát és családját hamis papírokkal mentette meg. Kaufman nem rejti véka alá azt a tényt, hogy az idősebb Soros nemcsak túlélte a holokausztot, de szép kis összegre is szert tett azáltal, hogy más zsidóknak árja papírokat szerzett.

A felszabadulás és a szovjetek bevonulása után az idősebb Soros spekulációkba kezdett, s külföldi valuták feketepiacon történő átváltásával vagyont szerzett. Az ifjabb Soros itt kapta az első pénzügyi leckéket, s tanulta meg becsülni pénzügyekhez való tehetségét. Apjától – ahogyan Soros mondja – megtanulta a küzdőtéren maradás fortélyait, s azt, hogy képes legyen kockázatot vállalni. Szintén apjától tanulta, hogy a pénzt ne önmagáért értékeld, hanem

csak mint az élet javításának és a fontosnak tartott célok elérésének eszközt.

Soros Györgynek 1947-ben, azzal az ürüggyel, hogy egy eszperantó konferencián vesz részt Svájcban, sikerült elmenekülnie Magyarországról. Édesapja személyes és üzleti kapcsolatai segítségével eljutott Angliába. Apja alkalmanként küldött pénzt, de Londonban, szűkös anyagi körülmények között, az élet nem bizonyult egyszerűnek a 17 éves fiú számára. Több sikertelen kísérlet után Soros a London School of Economics hallgatója lett, ahol megszerezte gazdasági tudásának elméleti oldalát, s találkozott az osztrák származású zsidó filozófussal, Karl Popperrel (akivel nem állt olyan bensőséges viszonyban, mint ahogyan azt szeretné elhiteni velünk), a *Nyílt társadalom és ellenzékei* című könyv szerzőjével. Soros e munkától kölcsönzi majd humanitárius munkájának ötletét és megnevezését.

Miután Londonban számos cégnél dolgozott, Soros New Yorkba költözött, néhány évet különböző cégeknél töltött, s végül megalapította saját befektetési cégét. Szerényen kezdett, azonban Kaufman részletes beszámolóval szolgál arról, hogyan használta ki Soros a piaci úrt ma kockázati tőke-alapoknak nevezett befektetési formákkal, amelyek később legendás gazdagságának és káprázatos sikerének mérföldköveivé váltak.

Soros pénzügyi sikereinek története lélegzetelállító, nem összegezhető néhány szóban. Soros nem rendelkezik elmélettel vagy racionális magyarázattal, eltekintve attól, amit elméleti közgazdászok és értékpapírpiaci befektetők is vallanak: a pénzügyi világ működésében fellelhető bizonyos logika. Soros egyetért azzal, hogy ez a logika létezik, de időnként csődöt mond, megdöbbenve ezzel a befektetőket és a közgazdászokat.

Soros sikereit annak tulajdonítja, hogy megfigyelte a váratlan dolgokat, s a kellő időben cselekedett. Állítása szerint ugyanúgy, mint az emberi élet, a gazdasági élet is a megjósolhatatlanra alapoz. Nem láthatjuk előre a jövőt, de ha tisztában vagyunk azzal, hogy valami történni fog, megelőző lépéseket tehetünk – amint azt édesapja is tette 1944-ben Budapesten, amikor búvóhelyről és árja papírokról gondoskodott családja számára, mielőtt a vérfürdő elkezdődött, érezve, hogy valami készül.

A legtöbb ember egyenes vonalú időszakokban gondolkodik – mondja Soros –, s ezért nem

tud megbirkózni a krízisidőszakokkal. Azzal, hogy ezt a belső megérzést *reflexivitásnak* nevezi, elméleti mélységet ad neki, s Heisenberg határozatlansági reláció-elméletével kapcsolja össze. Ugyanakkor Soros elismeri, hogy az intuíció is vezethet tévutakra. Voltak olyan időszakok, amikor ő maga is komoly veszteségeket volt kénytelen elszenvedni – például Oroszországban, a kelet-ázsiai piac összeomlásakor.

Ezt a belső megérzést felhasználva fedezte fel Soros az 1980-as években a kommunista rendszerek gyengeségét. Nem látta előre a Szovjetunió vagy a keleti blokk összeomlását, de észrevett bizonyos anomáliákat. Például Magyarország és Lengyelország megengedte tudósainak, hogy Nyugatra utazzanak, azonban a szükséges anyagi támogatást nem biztosította számukra. Soros előnyt kovácsolt ebből a hiányosságból, amelynek a nyugati kormányzati apparátusok nem mindig voltak tudatában, s nyári kurzusokra és kutatóévekre szóló ösztöndíjak szálait finanszírozta, különösen Oxfordban.

Ily módon, csendben és majdnem titokban, szociológusok, filozófusok, társadalomkutatók, történészek és írók jutottak nagy számban külföldre, akik országukba visszatérve segítették az olyan ellenzéki mozgalmakat, mint a *Charta '77*-et Prágában, a *Demokratikus Ellenzéket* Magyarországon, s mindenekelőtt a *Szolidaritást* Lengyelországban. Soros más módon is támogatta ezeket a mozgalmakat: fax- és fénymásoló készülékeket biztosított számukra, s megszervezte tankönyvek és egyéb irodalom szállítását. Így egymaga bárki másnál jobban segítette a kommunista rendszerek legitimációjának belülről történő aláaknázását.

Idővel ezek a tevékenységek rutinná váltak. Napjainkban Soros-alapítványok egész Észak- és Közép-Európában, Dél-Afrikában, sőt még az Egyesült Államokban is működnek (ahol Soros – bár eddig kevés sikerrel – azon fáradozik, hogy legalizálják a marihuánát).

Ugyanakkor Soros az elmúlt néhány évben a globalizálódás szókimondó kritikusaként vált. Állítása szerint a globalizáció a szabályok és a haladás illúzióját kelti, azonban folyamatosan összeütközésbe kerül azzal a szabálytalan helyzettel, amely a fejlődő országok szörnyű nélkülözését okozza. A Nemzetközi Valutaalap dogmatikus válaszai csak tovább mélyítik a válságot. Soros szerint kormányok közötti együttműködés szükséges ahhoz, hogy szabályozzák a

nemzetközi tőke áramlását, mivel ez robbantja ki az előre nem látható válságokat.

A kormányzat tőkepiacon játszott nagyobb szerepét javasló felhívás olyasvalakitől származik, aki a legtöbb pénzt vágja zsebre ugyanezen a piacokon, az általa megbírált módszerekkel, de mégis többnek tekinti magát tőzsdecápánál. Amikor tükörbe néz, egy társadalmi felelősségérzettel rendelkező filozófust lát.

Időről időre felmerül Soros zsidóságának kérdése. Ezt nem titkolja, s különböző országokban tevékenykedő alapítványai vezetőinek többsége is zsidó. Fogalmazzunk így: *Soros tudatában van zsidóságának, de nem tartja identitása részének.* Amikor meglátogatta az ostromlott Szarajevót, s 50 millió dollárt adományozott arra a célra, hogy a lakosságnak biztosítsák a vízellátást, a varsói gettó képe villant fel benne. Kétségtelen, hogy Soros kisebbségek szenvedése iránt tanúsított érzékenysége részben a holokauszt emlékeiből fakad. De mindez nem teszi őt zsidó hazafivá.

Három évvel ezelőtt tanúja voltam egy megrendítő pillanatnak Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia ülésén, amelyet a köztársasági elnök, Göncz Árpád nyugalomba vonulása alkalmából tartottak. Göncz Árpád liberális ember, Soros személyes barátja, s így Soros is a meghívottak között volt. Beszélgetés közben Soros megemlítette a Budapesten átélt nehéz időszakot, amikor családja arra kényszerült, hogy hamis árja papírokat használjon. Egyetlen dolog volt, állítja, amit ma szégyell: abban az időben azt mondták, hogy neki sikerülni fog,

mivel „arcvonásai kellemesek és nem tűnnek zsidónak”. Soros nem kételkedik abban, hogy nem zsidó külseje hasznára vált, azonban ma szégyelli, hogy büszke volt erre. Soros e megjegyzéseket a hallgatóságához szólva is elisméltelte.

Sokfélét mondtak már arról, hogy Soros nem támogatja Izrael Államot (annak ellenére, hogy szerény összegeket számos induló vállalkozásba fektetett). Egy alkalommal, egy Soros-bizottság ülésén, amelynek magam is tagja vagyok, óvatosan erről kérdeztem. Egy pillanatra elgondolkodott, majd válaszolt: „Nézze, én azoknak próbálok segíteni, akik senkitől nem számíthatnak segítségre. Önöknek, izraelieknek, van, aki segítsen: az Egyesült Államok, a világ zsidósága. Így én a többieknek segítek.” Ennek a megközelítésnek – nem tagadhatjuk – van bizonyos logikája: zsidó logika.

ANGOLBÓL FORDÍTOTTA:
HÁROMSZÉKI ZSUZSANNA

Michael T. Kaufman–Alfred A. Knopf: Soros – egy küldetésstudattal rendelkező milliárdos élete és kora. 344 oldal, 19,95 dollár

E fontos életrajzról már a Múlt és Jövő 2002/1. számában is beszámoltunk Dan Seligman ismertetésében. Slomo Avineri a magyar értelmiség ismerője (úgyiszlólván külső tagja), a Múlt és Jövőnek is nemegyszer szerzője. Értékelését mély helyismerete, s az ebből adódó új szempontok miatt közöljük, a szerző szíves engedélyével.

Goldstein Imre éji neszek

*bennrekedt bogár
cement celláját
szépíti szüntelen*

*széltépte szilfa
elszántan egyensúlyoz
tétova talaján*

*örjítő ökleid
pubán páholják
feketedő falaidat*